

УДК 327.57+316.4.052(4-672EU):
316.64-057.875(497.11)

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXVIII) XV, vol=47
Бр. 1/2016.
стр. 1-23.

Љубиша Р. Митровић

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

Гордана В. Стојић

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

КУЛТУРА МИРА И ЕВРОИНТЕГРАЦИЈЕ: ИСТРАЖИВАЊЕ СТАВОВА СТУДЕНАТА*

Сажетак

Предмет истраживања су ставови студената према могућности остваривања различитих аспеката културе мира у Србији и на Балкану. У раду се полази од одређења појма културе мира развијеног у активностима УНЕСКО-а и УН-а. Посебна пажња је поклоњена ставовима студената према последицама евроинтеграција Србије због утицаја који оне имају на развој Србије.

Млади су најважнија циљна група кампање за културу мира као дугорочно улагање у усвајање вредности и праксе културе мира. Истраживање је спроведено на репрезентативном узорку субкластер типа који је чинило 818 студената Универзитета у Нишу. Задаци истраживања су: утврдити у којој мери студенти препознају значај различитих чинилаца за очување мира у Србији и на Балкану; показати како студенти разумеју узроке сукоба који су обележили последњу

* Рад је урађен у оквиру пројекта *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција* (179074), који реализује Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Нишу, а финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

деценију 20. века на Балкану; утврдити какви су ставове студената према чланству Србије у ЕУ и НАТО; показати какве последице очекују од евроинтеграција Србије.

Кључне речи: култура мира, студенти, Србија, Балкан, евроинтеграције.

1. КУЛТУРА МИРА – ПОЈАМ, ИСТОРИЈАТ И ИСТРАЖИВАЊА

Савремене кризе, социјални немири и оружани сукоби у свету указују на сталну потребу за истраживањем услова за остварење мира. Притом се мир не схвата само као одсуство сукоба већ као позитивни динамички партиципативни процес у коме се подстиче дијалог, а сукоби се решавају у духу узајамног разумевања и сарадње.¹ Мир није само војно и политичко питање већ мултидимензионална појава на коју делује велики број чинилаца – економских, политичких, војних, културних, историјских. У том смислу Мајор истиче да мир, демократија и развој делују једни на друге и ојачавају једни друге.² Остварење мира не може се постићи само решавањем оружаних сукоба већ подразумева промене друштва које би омогућиле благостање, остварење права и партиципацију свих људи.

Полазиште за развој културе мира јесте схватање да, ако рат почиње у главама људи, одбрана мира такође мора да почне у главама људи, као што се то истиче у Уставу УНЕСКО-а из 1945. године.³ Појам културе мира развијен је прво као нормативни, а затим и као научни појам који треба да омогући истраживање културних аспеката одржања мира у свету.

Као нормативни појам, циљ коме треба да се тежи, појам културе мира развијен је кроз деловање УНЕСКО-а и УН током последњих деценија прошлог века, али се његово порекло везује за ранија настојања да се превазиђу насиље и терор у Јужној Америци. На предлог перуанског универзитетског професора и мировног активисте Фелипеа Мекрегора, култура мира је укључена у резолуцији УНЕСКО-а на конференцији у Јамаскуру у Обали Слоноваче 1989. године. Десет година касније Генерална скупштина УН донела је Декларацију и акциони програм о култури

1) UN „Declaration and Programme of Action on a Culture of Peace”, A/RES/53/243, 1999.

2) Mayor, Federico, „The Human Right to Peace”, UNESCO, 1997, p. 5.

3) UNESCO *Basic Texts*, UNESCO, Paris, 2014.

мира и прогласила 2000. годину Међународном годином културе мира, а декаду 2001-2010. Међународном декадом културе мира и ненасиља за децу света.⁴ Више од 75 милиона људи потписало је *Manifesto 2000* у коме су истакнути, у сажетом облику, најзначајнији елементи културе мира: поштуј сваки живот; одбаци насиље; дели са другима; слушај да разумеш; чувај планету; откриј поново солидарност.⁵

Појам културе мира односи се на вредности, ставове и понашања који: 1. одбацују насиље, 2. настоје да предупреду конфликте бавећи се њиховим узроцима, и 3. тежећи да решава проблеме кроз дијалог и преговарање.⁶ Појам културе мира је предложен као алтернатива култури рата која је доминирала историјом човечанства пет хиљаћа година (Табела 1).

Табела 1: Култура рата и култура мира

Култура рата	Култура мира
Моћ као монопол силе	Образовање за културу мира
Имати непријатеља	Толеранција и солидарност
Хијерархија ауторитета	Демократска партиципација
Прикривање информација и пропаганда	Слободан ток информација
Наоружавање	Разоружање
Експлоатација људи	Људска права
... и природе	Одрживи развој
Мушка доминација	Једнакост мушкараца и жена

Извор: David Adams, „Culture of Peace: The UN Decade 2001-2010” in: *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited* (eds. Viktorija, Ratković, Werner Wintersteiner), Drava Verl., Klagenfurt, 2010, p. 18.

Какви су резултати кампање за културу мира? Упркос великим амбицијама, ова кампања је од почетка била суочена са проблемима, пре свега кад је реч о богатим земљама Европе и Северне Америке које су утицале на садржај докумената Уједињених наука и недовољну финансијску и медијску подршку кампањи.⁷

4) Опширније о историјату културе мира у: Viktorija, Ratković, Werner Wintersteiner, (eds.) *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited*, Drava Verl., Klagenfurt, 2010; Љубиша Митровић, Весна Милојевић, Бранислав Стевановић, (прир.) *Култура мира – појам и функције*, Филозофски факултет, Ниш, 2006.

5) *Manifesto 2000*, http://www3.unesco.org/manifesto2000/uk/uk_manifeste.htm.

6) UN, *исто*.

7) David Adams, „Culture of Peace: The UN Decade 2001-2010” in: *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited* (eds. Viktorija, Ratković, Werner Wintersteiner), Drava Verl.,

Замишљена као општедруштвена кампања која ће обухватити деловање Уједињених нација, влада и цивилног друштва на локалном, регионалном, националном и међународном нивоу, у пракси је углавном била ограничена на деловање невладиних организација, а најзначајније успехе је постигла у образовању и мобилизацији локалних власти у кампањи за културу мира.

Интересовање за научно истраживање културе мира подстакнуто је, како већ наведеним политичким активностима и кампањама, тако и променама у друштвеним наукама. Притом се мисли пре свега на „културалистички обрт“ до кога је дошло последњих деценија, а под којим се подразумева истицање значаја културе за разумевање процеса и појава за које се „традиционално“ сматрало да су мање детерминисане културним чиниоцима (економија, политика, рат и слично). Поред тога, сукоби различитих етничких и религијских група последњих деценија скренули су пажњу на значај идентитета и културе за одржање мира.

Култура мира се не изједначава са утопијском сликом друштва без сукоба већ подразумева да су развијени капацитети да се друштво активно бави сукобом на ненасилан начин. „Зато, култура мира мора да има не само адекватне културне вредности и циљеве, већ и културална средства за разумевање, ангажовање у вези сукоба и њихово трансформисање.“⁸ Дејвид Адамс истиче да се могу разликовати три нивоа културе мира: 1. „поглед на свет“ (космологије, идеологије, наративи); 2. „вредности“ (формулисане у облику политичких програма, закона, филозофских доктрина, уџбеника и слично); 3. „ставови, понашање и начин живота“ (интериоризоване вредности које се испољавају у дневној пракси у различитим ситуацијама).⁹ Сличан приступ заступа и Митровић, али диференцираније указује на различите нивое деловања актера, посебно на мезо и макро нивоу. По његовом схватању, култура мира се социолошки може истраживати „на нивоу система вредности и културних оријентација; на нивоу типа друштвеног деловања актера; као модел културне политике и савремене демократске политичке културе; на нивоу карактера друштвених односа; на нивоу институција и организација; у оквиру истраживања регионалних процеса сарадње и интеграција; на нивоу

Klagenfurt, 2010, p. 17-20.

8) Wilfried Graf, Gudrun Kramer, Augustin Nicolescou, „Complexity Thinking as a Meta-Framework for Conflict Transformation. In Search of a Paradigm and a Methodology for a Transformative Culture of Peace”, in: *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited* (eds. Viktorija, Ratković, Werner Wintersteiner), Drava Verl., Klagenfurt, 2010, p. 58.

9) Адамс, нав. пр. Viktorija, Ratković, Werner Wintersteiner (eds.) *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited*, Drava Verl., Klagenfurt, 2010, p. 11.

глобалног светског система и међународних односа; на нивоу филозофије и политике, активне мирољубиве коегзистенције међу народима и државама.¹⁰

Најразвијенија аналитичка верзија концепта културе мира јесте компаративно истраживање 74 друштва које је спровео Де Ривера.¹¹ Он полази од осам основа културе мира наведених у Декларацији и акционом плану о култури мира УН: образовање (и посебно образовање за мирно разрешавање конфликта); одрживи развој (укључујући смањење сиромаштва и неједнакости и еколошку одрживост); људска права; равноправност мушкараца и жена; демократска партиципација; разумевање, толеранција и солидарност (међу појединцима, рањивим групама и мигрантима, унутар и међу народима); партиципативна комуникација и слободни проток знања; међународни мир и сигурност (укључујући разоружање и различите иницијативе). Ове компоненте имплицитно уједињује идеја да оне чине кохерентну целину, културну основу за мир.¹²

Култура мира је појам који треба да омогући да се превлада јаз између микро и макро нивоа – између приступа миру са становишта политике и међународних односа са једне стране, и психолошког приступа (са становишта појединца) са друге стране.¹³

Примена појма културе мира у научним истраживањима изазвала је и одређене критике. Брунер истиче да увођење појма културе у област међународних односа не значи да се тиме нужно у анализу укључују комплексне теорије о култури, нити да се развија антихегемонистичка и критичка традиција у овој области. Напротив, могуће је да окретање ка „културализацији“ представља само употребу нове привлачне категорије која не доприноси разјашњавању, већ води замагљивању централних тема међународних односа и студија мира (рата, насиља и политичких сукоба) и одговора на питање како се носити са овим проблемима и како их превладати.¹⁴

10) Љубиша Митровић, „Култура мира, развој и еманципација“ у: *Култура мира – појам и функције*, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 23.

11) Вјеран Катунарић, *Путови модерних друштава. Изазов хисторијске социологије*, Антибарбарус/Свеучилиште у Задру, Загреб/Задар, 2012, стр. 180.

12) Joseph De Rivera, „Assessing the basis for a culture of peace in contemporary societies”, *Journal of Peace Research*, 2004, 41, p. 531-532.

13) Werner Wintersteiner, „Renewing Peace Research with Culture of Peace. A Proposal“ in: *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited* (eds.), Drava Verl., Klagenfurt, 2010, p. 40.

14) Claudia Brunner, „Knowing Culture, Knowing Peace? Epistemological and/as Political Aspects of the ‘Culture of Peace’- Initiative, Concept and Program” in: *Culture of Peace. A*

Винтерштајнер упозорава на три случаја у којима се појам културе мира употребљава неадекватно или се употребљава тако да губи своје специфично значење.¹⁵ Прво, слично Брунеру, он истиче да култура мира може да се користи као магловит појам, без јасног значења, чиме се избегава јасан, политички појам мира и конкретни кораци ка његовом остваривању. Друго, култура мира се користи за означавање сопствене културе као мирољубиве, насупрот насилној култури другог/непријатеља чиме се овај појам користи за немирољубиве циљеве. Трећи начин неадекватне употребе појма културе мира односи се на дихотомију култура мира / култура рата. Иако се ова дихотомија често користи (као што је на пример приказано у табели 1), Винтерштајнер сматра да оваква употреба води томе да се мир посматра као једном стечено својство, а не као нешто што захтева сталне напоре да се одржи и изнова изграђује. Ова дихотомија прикрива велики број корака који морају да се предузму да би се превладала култура рата и насиља.

Појам културе мира треба да премости јаз између микро нивоа (личне вредности и остваривање ненасиља у свакодневном животу) и макро нивоа (националне вредности као што су суверенитет, независност и слично), али је питање у којој мери је могуће превладати разлику између поузданог мира у мањим заједницама и крхког мира на макро нивоу, на пример држави „у којој се демократски парламент и војни стожер налазе један крај другог.“¹⁶

Као што постоји јаз између микро и макро нивоа (појединачна држава) тако постоји напетост између националног и међународног нивоа. Демократске и економски развијене земље („мирна друштва“) у међународним односима руководе се интересима, а не солидарношћу, и посежу за оружјем под разним изговорима.¹⁷ Зато Мајор указује на штетну противречност између демократије, која омогућава мирна решења на националном нивоу, и олигархије на међународном нивоу.¹⁸

Упркос овим критикама, појам културе мира остаје значајан за разумевање сукоба и одржавања мира у савременом друштву. Нема наговештаја да долази до смањења сукоба у свету. Ратови,

Concept and A Campaign Revisited (eds. Viktorija, Ratković, Werner Wintersteiner), Drava Verl., Klagenfurt, 2010, p. 85.

15) Wintersteiner, *исто*, стр. 40-41.

16) Катунарић, *исто*, стр. 180.

17) Опширније у Катунарић, *исто*, стр. 181.

18) Federico Zaragoza Mayor, „Transition from a Culture of War to a Culture of Peace and Non-Violence“ in: *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited* (eds. Viktorija, Ratković, Werner Wintersteiner), Drava Verl., Klagenfurt, 2010, p. 31.

војне интервенције, разарање друштава и претварање држава у „територије“, етнички сукоби, социјални протести који прерастају у nerede и оружане побуне, дискриминација, тероризам, сиромаштво – све ово указује на потребу да се, осим (гео)политичких и економских анализа, пажња усмери на културне основе постизања и очувања мира.

2. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

У раду ће бити изложени резултати емпиријског истраживања „Културне оријентације актера/студената, међуетнички односи, национални идентитет и култура мира на Балкану“ које је спровео Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу у децембру 2012. године, а финансирао Министарство просвете науке и технолошког развоја Републике Србије. Предмет рада јесу ставови студената Универзитета у Нишу о могућности остваривања различитих аспеката културе мира у Србији и на Балкану.

Истраживање културе мира у Србији је важно не само због недавне историје ратова и савремене међународне ситуације, већ и због проблема са којима се суочава српско друштво у процесу трансформације. Притом указивање на културне аспекте очувања мира и остваривања одрживог развоја не значи да се тиме умањује значај других чинилаца као што је, на пример, економски развој, изградња институција и спровођење одговарајућих политика. У раду се полази од схватања да то у којој мери ће се одређене промене остварити и учврстити зависи не само од политике која се спроводи већ и од начина на који се те промене прихватају међу становништвом, од вредносних оријентација и деловања различитих актера.¹⁹

У истраживању је коришћена дефиниција културе мира (према *Декларацији о култури мира* УНЕСКО-а) која подразумева „скуп вредности, ставова, традиција и модела понашања и путева живота“ који се заснивају на поштовању живота, окончању насиља и промоцији ненасиља кроз образовање, дијалог и сарадњу; пуном поштовању принципа суверенитета, територијалног интегритета и политике независности држава; пуном поштовању и

19) Љубиша Митровић, Гордана Стојић, „Геополитичка транзиција Балкана и однос студената према култури мира и евроинтеграционим процесима“ у: Драгана Захаријевски, Горана Ђорић, Гордана Стојић, (прир.) *Културне оријентације студената и култура мира на Балкану*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2014.

промоцији људских права и слобода; обавезном мирном решавању сукоба; усаглашавања развојних потреба и потреба животне средине за садашње и будуће генерације; поштовање и промоција права на развој, једнакости између жена и мушкараца, права на слободу изражавања, мишљења и информисања; оданост принципима слободе, права, демократије, толеранције, солидарности, сарадње, плурализма, културне разноликости, дијалога и разумевања на свим нивоима друштва и између нација и унапређивање и оспособљавање националног и међународног окружења у спровођењу мира.²⁰

Тематски анализа је усредсређена на ставове студената према различитим димензијама културе мира, са посебним нагласком на оцену утицаја евроатлантских интеграција за остваривање мира и стабилности у Србији и на Балкану. Ставови према евроатлантским интеграцијама укључени су у анализу из више разлога. Европска унија се посматра као пројекат мира, како кад је реч о отклањању могућности оружаних сукоба међу својим чланицама, тако и што се тиче примене стандарда у различитим областима друштва који треба да омогуће остваривање мира у друштву и одрживи развој. Кад је реч о НАТО-у, његова улога се може различито процењивати, али се свакако не може занемарити чињеница да снажно утиче на стања рата и мира у савременом свету.

Избор студентске популације за истраживање у складу је са кампањом за културу мира која је увек посебну пажњу посвећивала активностима (нарочито кроз образовање) чији је циљ да млади усвоје вредности и праксу која води ка очувању мира. Васпитавање младих за мир доприноси не само смањењу насиља међу младима већ представља дугорочно улагање у будућност сваког друштва. То је генерација која ће бити носилац развоја друштва, посебно кад је реч о студентима као будућим стручњацима. У том смислу је истраживање вредносних оријентација и ставова младих (или одређених категорија у оквиру младе генерације) значајно за разумевање динамике српског друштва.²¹

Циљ истраживања јесте да се покаже какви су ставови студената Универзитета у Нишу према култури мира и евроинтеграционим процесима. Задаци истраживања су: утврдити у којој мери студенти препознају значај различитих чинилаца за очување

20) Наведено према Весна Милтојевић, „Различита одређења културе мира“, у: *Култура мира – појам и функције*, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 35-36.

21) Митровић, Стојић, *исто*, стр. 20.

мира у Србији и на Балкану; показати како студенти разумеју узроке сукоба који су обележили последњу деценију 20. века на Балкану; утврдити какви су ставове студената према чланству Србије у ЕУ и НАТО; показати какве последице очекују од евроинтеграција Србије.

Истраживање је спроведено на репрезентативном узорку субкластер типа који је чинило 818 студената Универзитета у Нишу.

3. СТАВОВИ ПРЕМА МИРУ И СТАБИЛНОСТИ НА БАЛКАНУ И У СРБИЈИ

Ставови студената према могућностима за подстицање мира и политичке стабилности на Балкану мерени су преко неколико показатеља који се односе на интеграционе процесе, регионалну сарадњу, поштовање међународног права и деловање појединих актера. Полази се од претпоставке да студенти препознају чиниоце који смањују конфликте и повећавају кохезију и сигурност у региону. Резултати истраживања (Табела 2) показују да студенти као најзначајнији чинилац који доприноси миру на Балкану истичу поштовање равноправности међу народима и културама Балкана. Следи сарадња међу балканским народима, као и образовање и васпитање за мир младих генерација. Поштовање и неповредивост државних граница као чинилац који доприноси очувању мира и стабилности на Балкану истиче 73% студената, а развој мировних покрета 62,1%. Оцена позитивног доприноса евроатлантских интегративних процеса је далеко нижа – 29,5% студената сматра да су европске интеграције значајне за мир и стабилност на Балкану; кад је реч о уласку балканских земаља у НАТО, само 11,2% студената сматра да би то допринело миру и стабилности балканских друштава; од свих наведених чинилаца, само у овом случају више од половине студената (57%) се не слаже са тим да би он допринео очувању мира на Балкану. Треба приметити такође и да је највећи удео студената који немају став управо кад је реч о утицају евроатлантских интеграција за очување мира и политичке стабилности на Балкану.

Табела 2: Мир (политичкој стабилности) на Балкану може да допринесе (%):

	Слажем се	Не слажем се	Немам став о томе	Укупно
Интеграција свих балканских земаља у ЕУ	29,5	38,7	31,7	100,0
Улазак балканских земаља у НАТО	11,2	57,0	31,8	100,0
Културна, економска и политичка сарадња између свих балканских народа	80,2	7,4	12,4	100,0
Развој мировних покрета на Балкану	62,1	13,5	24,4	100,0
Обазовање и васпитање за мир младе генерације	80,1	6,3	13,7	100,0
Поштовање и неповредивост државних граница	73,0	7,6	19,4	100,0
Поштовање равноправности свих грађана, народа и култура на Балкану	83,6	6,2	10,2	100,0

Кад је реч о миру и стабилности српског друштва, у истраживању се полази од претпоставке да ће специфичности развоја, историјских искустава и савремених процеса и проблема у земљи утицати на вредновање појединих аспеката очувања мира и стабилности. Српско друштво је искусило рат на Косову, НАТО агресију и сукобе у јужној Србији у блиској прошлости, а данас се суочава са бројним развојним проблемима који се одражавају и на ставове младе генерације.

Резултати истраживања (Табела 3) показују да студенти као најзначајнији чинилац који доприноси миру и стабилности у својој земљи истичу смањење социјалних разлика, сиромаштва и побољшање квалитета живота свих грађана и народа (90,5%). На другом месту су изградња правне државе и равноправност свих грађана и народа, а затим следи равномерни регионални развој.

Табела 3: Мир (политичкој стабилности) у мојој земљи може да допринесе (%)

	Слажем се	Не слажем се	Немам став о томе	Укупно
Равноправност свих грађана и народа без обзира на верску, националну и етничку припадност	82,0	10,0	8,0	100,0
Равномерни регионални развој унутар држава	80,1	6,9	13,0	100
Смањење социјалних разлика, борба против сиромаштва за квалитет живота свих грађана и народа	90,5	3,6	5,9	100,0
Даља изградња државе на начелима права, поштовања и примене закона	82,1	4,8	13,1	100,0

Ставови студената према сукобима испитивани су, прво, у односу на њихово разумевање узрока сукоба на тлу бивше Југославије и друго, њиховог схватања о будућим односима међу цивилизацијама.

У време сукоба у бившој Југославији садашњи студенти нису били рођени или су били деца па њихово схватање узрока сукоба на Балкану изражава пре интерпетације које постоје у друштву / ближој или даљој средини него њихово изворно тумачење догађаја из овог периода.²² Први поглед на дистрибуцију одговора на питање шта је утицало на ове сукобе (Табела 4) показује да највише студената као факторе сукоба истичу интересе политичких елита и мешање страних сила у односе балканских земаља. Иза тога следе одлике становништва – национализам и сећања на сукобе у прошлости. Подељена гледишта су изражена кад је реч о још два чиниоца – економској неразвијености и сукобу различитих религија – где је скоро подједнак удео оних који сматрају да они јесу, односно нису, утицали на сукобе. У оцени утицаја урушавања социјализма као фактора који је утицао на настанак

22) Исто, стр. 24.

сукоба на Балкану највише је оних који немају став, а међу опредељенима готово је уједначено учешће оних који сматрају да то јесте, односно није, утицало на настанак сукоба на Балкану. На ову неодлучност можда утиче и чињеница да је реч о генерацијама које су рођене после 1989, тако да они немају непосредно сећање на социјализам и прве постсоцијалистичке године. Стереотип о „ратничкој култури“ балканских народа прихвата нешто више од једне четвртине студената. Најмањи утицај приписује се непознавању културе суседних народа: само 17,8% студената се слаже, а 54,4% се не слаже са овом тврђом и то је једини чинилац где се више од половине студената не слаже са тврђом да је то утицало на сукобе на Балкану. Притом, због начина на који су постављана питања у упитнику, не може се закључити да ли је то зато што студенти сматрају да балкански народи довољно познају културе својих суседа или зато што сматрају да непознавање суседних култура није чинилац који утиче на сукобе.

Табела 4: По вашем мишљењу, сукоби на Балкану током прошле две деценије настали су као резултат (%):

	Слажем се	Не слажем се	Немам став о томе	Укупно
Интереса политичких елита	80,3	3,6	16,1	100,0
Национализма балканских народа	47,8	24,6	27,6	100,0
Мешања страних сила у односе балканских земаља	79,0	7,6	13,4	100,0
Сукоба различитих религија	38,5	37,8	23,7	100,0
Сећања на сукобе у прошлости	46,7	30,9	22,4	100,0
Економске неразвијености	38,3	35,1	26,5	100,0
Непознавања културе суседних народа	17,8	54,4	27,9	100,0
Урушавања социјализма	26,3	28,6	45,2	100,0
„Ратничке културе“ балканских народа	26,9	42,2	30,9	100,0

Хантингтонова теза о сукобу цивилизација је занимљива за истраживања перцепције сукоба на Балкану зато што су сукоби на овом простору често укључивали сукобе између друштава која су припадала различитим цивилизацијама (у складу са Хантингтоновом дефиницијом). Цивилизације Хантингтон одређује као најшире „ми“: „највише културно груписање људи и најшири ниво културног идентитета“²³ чија је главна одређујућа карактеристика религија. Он разликује три историјска типа односа међу цивилизацијама: сусретања – пре 1500 године н. е. (додир међу њима нису постојали или су били ограничени или повремени и интензивни); утицај (успон и утицај Запада и стварање западно дефинисаног међународног система); интеракција – мултицивилизацијски систем (као фаза интензивних, непрекидних и мултиусмерених интеракција међу свим цивилизацијама). Највише пажње (али и критика) изазвала је Хантингтонова теза да ће будућност ових односа карактерисати сукобљавања као резултат ускрснућа незападних цивилизација, раста завичајности, ревивализација религије, као и демографских и друштвених промена.²⁴ Прилагођена Хантингтонова класификација односа међу цивилизацијама коришћена је за испитивање ставова студената о њиховој перцепцији будућих односа међу цивилизацијама.

Удео студената који сматрају да ће будућност бити обележена сукобима великих цивилизација 2,5 је већи од удела студената који сматрају да ће државе које припадају различитим цивилизацијама сарађивати у будућности (Табела 5). Притом треба имати у виду висок удео студената који нису изнели став (31,8%). Податак да сваки десети студент сматра да ће у будућности цивилизације постојати једне поред других без контаката наводи на различита питања с обзиром на то да је реч о младим људима за које су глобални токови информација, културних садржаја, људи и економских добара средина у којој су одрасли.

23) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*. ЦИД – Романов, Подгорица – Бања Лука, 2000, стр. 46.

24) *Исто*, стр. 52-59.

Табела 5: Државе које припадају великим цивилизацијама (западној, муслиманској, православној, источнојачкој) у будућности ће:

	Број	Процент
Сарађивати	134	16,5
Сукобљавати се	339	41,6
Живети једна поред друге без могућих контаката	82	10,1
Немам став/не могу да проценим	259	31,8
Укупно	814	100,0

Без одговора:4

4. СТАВОВИ ПРЕМА ЕВРОАТЛАНТСКИМ ИНТЕГРАЦИЈАМА

Однос студената према евроатлантским интеграцијама испитиван је сетом питања која су се односила на перцепцију чланства Србије у овим интеграцијама: да ли Србија треба да буде члан ЕУ и НАТО, које последице чланства очекују за сопствени положај и које последице очекује за друштво у целини.

Одговор на питање о пожељности чланства Србије у ЕУ и НАТО одликује висок проценат неодлучних („немам став/не могу да проценим“ изабрало је 23,4% студената кад је реч о чланству у ЕУ и 48,2% кад је реч о чланству у НАТО-у) (Табела 6). Зашто има оволико неодлучних? Поред уобичајене појаве да испитаници бирају одговор „не знам“ зато што им је тако лакше, треба узети у обзир и одређену мимикрију јер је реч о питањима која су врло снажно идеолошки и политички обојена, која у јавном мњењу деле друштво на два супротстављена дела при чему подела у односу на питање чланства у овим организацијама „подразумева“ и поделу у погледу темељних питања културе и идентитета.

Резултати истраживања показују да је удео студената који сматрају да Србија треба да уђе у ЕУ (43,8%) већи од удела оних који сматрају да Србија не треба да иде у правцу евроинтеграција (32,8%). Кад је реч о чланству у НАТО-у, ситуација је другачија и у складу је са свим истраживањима јавног мњења која се раде у Србији у последњој деценији – удео оних који сматрају да Србија треба да постане члан овог војног савеза је 11,7%, при чему 7,9% студената чланство у НАТО-у посматра инструментално, односно

Србија треба да приступи НАТО-у ако је то услов за улазак у ЕУ, а само 3,8% сматра да Србија треба безусловно (независно од повезаности са ЕУ интеграцијама) да постане члан НАТО-а. Могу се поставити различите хипотезе о разлозима за овакав став студената према чланству у овој војној асоцијацији: традиција војне неутралности СФРЈ, искуство агресије НАТО-а из 1999. године и последице бомбардовања које су данас присутне, војне интервенције и ратови које НАТО води последњих година широм света (анализа разлога које студенти наводе биће предмет посебног рада). Податак да скоро половина испитаника није изнела став о НАТО интеграцијама такође заслужује даља испитивања – да ли је реч о недовољној информисаности с озбиром на то да чланство у НАТО тренутно није тема о којој се расправља много у Србији или пак о супротстављеним утицајима који онемогућавају формирање јасног става према овом питању.

Табела 6: Ставови студената о чланству Србије у ЕУ и НАТО

Чланство у ЕУ	Број	%	Чланство у НАТО-у	Број	%
Да	56	3,8	Да	31	3,8
			Да, ако је то услов за улазак у ЕУ	64	7,9
Не	267	32,8	Не	326	40,1
Немам став	190	23,4	Немам став	392	48,2

Без одговора: 5

Шта значи чланство у Европској унији за студенте испитивано је помоћу две групе питања – једне која се односила на директан утицај чланства на сопствени живот и друге која се односила на промене у Србији.

Како студенти процењују Европску унију са становишта своје перспективе, својих жеља и потреба? Европска унија се не схвата као вредност по себи, већ инструментално, у смислу одређених погодности које може да пружи појединцу (Табела 7). Више од половине студената (53,5%) одбацује схватање о Европској унији као „проширеној културној, духовној и језичкој домовини“ и схватање да ће уласком у Европску унију имати већи углед (50,7%). Предности ЕУ огледају се пре свега у могућностима путовања (67,4%), могућностима да се ради/студира где се жели и да се заради (57,5%). Овако исказана перцепција предности чланства у

Европској унији је у складу са демографским и социјалним карактеристикама студената (млади, високообразовани људи). Најзад, предност од уласка у ЕУ у смислу могућности да се започне сопствени бизнис прихвата 28% испитаника што говори о односу према ЕУ, али и о томе како млади људи виде своју професионалну будућност.

Табела 7: Треба прихватити Европску унију зато (%):

	Слажем се	Не слажем се	Немам став о томе
Што је она наша проширена културна, духовна и језичка домовина	17,8	53,5	28,6
Што ћу моћи више да зарадим, иако ћу морати више да радим	50,7	29,4	19,9
Што ћу моћи да путујем	67,4	20,3	12,4
Што ћу имати већи углед	24,6	50,7	24,7
Што ћу моћи да радим/студирам где желим	57,5	27,0	15,5
Што ћу моћи да започнем сопствени бизнис	28,0	40,2	31,8

Без одговора: 15, 8, 9, 12, 10, 13

Какве ће промене у српско друштво донети чланство у Европској унији (Табела 8)? Студенти не очекује велике промене од уласка у Европску унију (у зависности од области од једне трећине до две трећине студента сматра да ће ситуација остати иста). Изузетак су две врсте промена: одлазак наших грађана у иностранство и утицај странаца на догађаје у нашој земљи. Најмање промене очекују се кад је реч о утицају наше земље у свету.

Да бисмо прегледније могли да представимо ставове студената, поделили смо показатеље у неколико група – ставови студената су посматрани у односу на економске промене, безбедност, миграције и идентитет.

Кад је реч о економским променама, ако изузмемо неопредељене, већина студената има позитивна очекивања у погледу економског раста, смањивања незапослености, раста животног стандарда и социјалне сигурности грађана, а негативна кад је реч о смањивању разлике између сиромашних и богатих (само 12,3% се слаже са тврдњом да ће се са чланством у ЕУ ове разлике смањити).

Табела 8: После уласка наше земље у ЕУ повећаће се или смањити:

	Повећаће се	Остаће исто	Смањиће се
Незапосленост	19,8	47,4	32,9
Животни стандард грађана	38,4	47,5	14,1
Социјална сигурност	37,9	49,3	12,8
Економски раст	45,0	42,2	12,8
Разлике између богатих и сиромашних	34,1	53,6	12,3
Лична безбедност грађана	33,0	54,8	12,2
Загађење животне средине	24,8	34,6	40,5
Корупција	24,7	45,8	29,5
Организовани криминал	26,0	45,7	28,3
Одлазак наших грађана у иностранство	69,5	22,2	8,2
Усељавање странаца у нашу земљу	42,2	49,8	8,0
Утицај наше земље у свету	21,5	67,7	10,8
Утицај странаца на догађаје у нашој земљи	68,3	25,5	6,2
Очување националног идентитета и културе	15,9	48,8	35,2

Без одговора: 3, 5, 8, 5, 7, 6, 6, 4,6, 4, 6, 5, 7

Уобласти безбедности највећа очекивања студената су у погледу смањења загађења животне средине: 40,5% од укупног броја анкетираних студената сматра да ће се угрожавање животне средине смањити са уласком Србије у ЕУ. Трећина студената сматра да ће се побољшати лична безбедност грађана. Код корупције и организованог криминала одговори опредељених студената су подељени у погледу очекиваних промена, иако је нешто више оних који очекују позитивне промене.

Највеће промене се, као што је већ наведено, очекују кад је реч о одласку наших грађана у иностранство (69,5% сматра да ће

се повећати) што потврђује претпоставку да се Европска унија схвата пре свега у смислу простора без граница за кретање људи. У том контексту треба тумачити и податак да 42,2% студената сматра да ће се повећати усељавање странаца у нашу земљу.

Једна од области где се очекују највеће промене јесте утицај странаца догађаје у нашој земљи – 68,3% студената сматра да ће овај утицај расти. Насупрот томе, приближно исти број студената (67,7%) сматра да ће утицај наше земље у свету остати исти: од укупног броја оних који сматрају да ће се променити, број оних који сматрају да ће порастати је двоструко већи од броја оних који сматрају да ће се смањити. Најзад, 35,2% студената очекује да ће евроинтеграције угрозити очување националног идентитета и културе, насупрот 15,9% студената који сматрају да ће чланство у ЕУ подстаћи очување националног идентитета и културе.

*

* *

Резултати истраживања показују да студенти у високом проценту препознају значај различитих чинилаца који могу да допринесу остварењу мира и стабилности у Србији и на Балкану. Међу чиниоцима који доприносе миру на Балкану студенти препознају пре свега оне који се односе на односе међу балканским друштвима (равноправност народа, поштовање граница, сарадња међу балканским народима). Деловање иностраних актера је негативније вредновано, посебно кад је реч о чланству балканских земаља у НАТО-у за које више од половине студената сматра да не би допринело миру на Балкану. Негативна перцепција деловања НАТО-а огледа се и у односу према чланству Србије у овој организацији, које се одбацује чак и уколико је то услов за чланство Србије у ЕУ.

Однос према ЕУ је амбивалентан. Иако је ЕУ настала као мировни пројекат, само 29,5% препознаје миротворну улогу евроинтеграција балканских народа. Европска унија се не схвата као вредност по себи, већ инструментално, у смислу одређених погодности које може да пружи појединцу; не схвата се као заједница вредности, већ као могућност да се путује, студира, ради и заради. Значајан је удео студената (од $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{2}$ зависно од области) који не очекују велике промене у српском друштву од чланства у ЕУ. Очекује се економско побољшање, али не и смањење разлика између сиромашних и богатих; раст миграција, пре свега исељавања у ЕУ, али и усељавање странаца. Утицај странаца ће

порасти, али не и утицај Србије у свету. Нешто више од трећине сматра да ће национални идентитет и култура бити угрожени.

На ставове студената може да утиче низ чинилаца: колико су студенти информисани о томе како је регулисана одређена област у ЕУ и какво је стање у европским земљама; склоност да се све области процењују кроз призму општег става према ЕУ; склоност да се чланство у ЕУ посматра као начин изласка земље из кризе. Треба имати у виду да је реч о студентима, младим људима који немају довољно непосредног искуства, нити интересовања за поједине области.

Кад је реч о очувању мира и стабилности у Србији, најзаступљенији одговор односи се на смањење социјалних разлика и борбу против сиромаштва за квалитет живота свих грађана и народа. „Нису етнички сукоби (као што је било у прошлости) већ социјалне тензије, последице сиромаштва и друштвених неједнакости, најзначајнији проблем у друштву који може да доведе до нестабилности и сукоба па би борба против ових проблема допринела миру и политичкој стабилности у њиховој земљи.“²⁵

Сукоби на Балкану су, по мишљењу студената узроковани пре свега „споља“ (мешањем страних сила у односе балканских народа) и „одозго“ (деловањем елита), а затим следе национализам и сећање на сукобе у прошлости. У мањем проценту узроци се препознају у другим особинама народа (ратничка култура, непознавање културе суседних народа) и структуралним чиниоцима (социјализам, економска неразвијеност). Будућност односа међу цивилизацијама посматра се песимистично – само 16,5% студената се определило за сарадњу. Узроке за овакво гледиште студената не би требало тражити у њиховим културним оријентацијама већ у геополитичкој ситуацији у свету и доминантном дискурсу рата и насиља у јавности. Упркос томе што се последњих деценија у свету води велики број ратова и грађанских сукоба, нема снажних покрета који се залажу за мир већ само спорадичних манифестација антиратног расположења. Њихов утицај у јавном мњењу такође није изражен, па страдања људи у многим сукобима (посебно оним који се одвијају у афричким земљама) остају незапажена у јавном мњењу (у овом истраживању сваки четврти студент нема став о доприносу мировних покрета очувању мира и стабилности на Балкану).

Ратови и социјални немири који потресају бројне земље, дискриминација и искљученост значајног дела становништва

25) Митровић, Стојић, *исто*, стр. 34-35.

из благодети економског и технолошког развоја, постављају питања вредности и средстава за њихово остваривање. Пре свега, враћање мира као највише вредности која је последњих деценија потиснута у други план, вредности чије је остварење услов за остваривање других вредности. Мајор истиче да постојећим људским правима из Универзалне декларације треба додати право које је у темељу свих других права: право на мир – право да се живи у миру. „Право на наш лични суверенитет, на поштовање живота и достојанства.“²⁶

ЛИТЕРАТУРА

- Adams, David, „Culture of Peace: The UN Decade 2001-2010” in: *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited* (eds. Ratković, Viktorija, Wintersteiner, Werner), Drava Verl., Klagenfurt, 2010, pp. 16-26.
- Brunner, Claudia, „Knowing Culture, Knowing Peace? Epistemological and/as Political Aspects of the ‘Culture of Peace’- Initiative, Concept and Program” in: *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited* (eds. Ratković, Viktorija, Wintersteiner, Werner), Drava Verl., Klagenfurt, 2010, pp. 82-101.
- Graf, Wilfried, Kramer, Gudrun, Nicolescou, Augustin, „Complexity Thinking as a Meta-Framework for Conflict Transformation. In Search of a Paradigm and a Methodology for a Transformative Culture of Peace”, in: *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited* (eds. Ratković, Viktorija, Wintersteiner, Werner), Drava Verl., Klagenfurt, 2010, pp. 58-81.
- De Rivera, Joseph, „Assessing the basis for a culture of peace in contemporary societies”, *Journal of Peace Research*, 2004, 41, 531-548.
- Катунарић, Вјеран, *Путови модерних друштава. Изазов хисторијске социологије*. Антибарбарус/Свеучилиште у Задру, Загреб/Задар, 2012.
- *Manifesto 2000* http://www3.unesco.org/manifesto2000/uk/uk_manifeste.htm
- Mayor, Federico, „The Human Right to Peace”, UNESCO, 1997.
- Mayor, Federico Zaragoza, „Transition from a Culture of War to a Culture of Peace and Non-Violence” in: *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited* (eds. Ratković, Viktorija, Wintersteiner, Werner), Drava Verl., Klagenfurt, 2010, pp. 27-39.
- Митровић, Љубиша, Милтојевић, Весна, Стевановић, Бранислав (прир.) *Култура мира – појам и функције*, Филозофски факултет, Ниш, 2006.

26) Mayor, 1997, p. 13.

- Митровић, Љубиша, „Култура мира, развој и еманципација“ у: *Култура мира – појам и функције*, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр.13-30.
- Митровић, Љубиша, Стојић, Гордана, „Геополитичка транзиција Балкана и однос студената према култури мира и евроинтеграционим процесима“ у: Захаријевски, Драгана, Ђорић, Горана, Стојић, Гордана, (прир.) *Културне оријентације студената и култура мира на Балкану*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2014, стр. 17-37.
- Милтојевић, Весна, „Различита одређења културе мира“, у: *Култура мира – појам и функције*, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 31-42.
- Ratković, Viktorija, Wintersteiner, Werner (eds.) *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited*, Drava Verl., Klagenfurt, 2010.
- UNESCO *Basic Texts*, UNESCO, Paris, 2014.
- UN „Declaration and Programme of Action on a Culture of Peace“, A/RES/53/243, 1999, <http://www.un-documents.net/a53r243a.htm>
- Wintersteiner, Werner, „Renewing Peace Research with Culture of Peace. A Proposal“ in: *Culture of Peace. A Concept and A Campaign Revisited* (eds. Ratković, Viktorija, Wintersteiner, Werner), Drava Verl., Klagenfurt, 2010, pp. 40-57.
- Хантингтон, Семјуел, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*. ЦИД – Романов, Подгорица – Бања Лука, 2000.

*Ljubisa R. Mitrovic
Gordana V. Stojic*

THE CULTURE OF PEACE AND EUROINTEGRATION: STUDENTS' ATTITUDES RESEARCH

Resume

Attitudes of students of the University in Nis towards possibilities of realization of peace and stability in Serbia and in the Balkans are analyzed in the paper. Educating young people for peace contributes not only to reduce violence among young people but it represents a long-term investment in the future of any society. The starting assumption is that students recognize factors that reduce

conflicts and increase cohesion and security in the society and region.

The survey was conducted on a representative sample of 818 students from six faculties of the University of Nis, during the academic 2012/2013 year. The questionnaire was used as a research instrument.

The research results show that students recognize primarily the importance of equality among peoples and cultures, their cooperation, peace education of young generations and respect for the territorial integrity as factors to preserve the peace and stability in the Balkans. The causes of conflicts in the Balkans at the end of the last century are found “outside” (interference of foreign powers in the Balkan people’s relations) and “from above” (actions of the Balkan elites). The future of the relations between civilizations is seen more pessimistic (as conflicts) than optimistic (as cooperation). If we speak about peace and stability in Serbia, according to the students view, most important factors are decrease of social inequalities and poverty, building the rule of law, equal rights of all citizens and peoples and equal regional development.

An attitude towards the European Union is an ambivalent one. Only 29.5% of students recognize the European Union as a project of peace, i.e. think that EU membership of all the Balkan countries would contribute to the preservation of peace and stability in the Balkans. On the other side, 43.8% of students want to see their country as the EU member. They consider benefits of the EU membership from their own position – possibilities to travel, study or work in the EU – while more than half of students reject the idea of the EU as a community of values they want to belong. The most significant changes that would have occurred in Serbia after joining the EU are related to population migrations. The smallest changes are expected when it comes to the influence of our country in the world; more than half of students also thinks that there will not be changes regarding to inequalities between the poor and the reach and personal security of citizens.

Attitudes towards NATO are far less favorable than towards eurointegrations. Even when the membership of Serbia is considered instrumentally (as a condition for

the EU membership), overall share of students who agree with the entry of Serbia in this military pact was 11.7%. Almost the same percentage think that NATO membership would contribute to peace and stability in the Balkans.

Research results show that high percentage of Nis students recognize the importance of different factors that can contribute to the realization of peace and stability in Serbia and in the Balkans.

Key Words: the Culture of Peace, Students, Serbia, the Balkans, Eurointegration.

* Овај рад је примљен 5. октобра 2015. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 16. марта 2016. године.